

УДК 376.1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Мороз Л.М.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

У статті конкретизовано організаційно-змістовні особливості професійної діяльності асистента вчителя закладу загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання. Уточнено вимоги до професійної діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі, що забезпечить окреслення стратегічних орієнтирів для удосконалення їх фахової підготовки, та професійної самореалізації.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, заклади загальної середньої освіти, інклюзивна форма навчання, професійна діяльність, асистент учителя.

Постановка проблеми. Останнім часом у всьому світі спостерігається неухильне збільшення кількості дітей із порушенням психофізичного розвитку. В Україні їх понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дитячого населення країни. Окрім збільшення кількості дітей із обмеженими можливостями, наголошується тенденція якісної зміни структури дефекту, комплексності порушення у кожній конкретній дитині [1, с. 190].

Наразі в Україні на законодавчому рівні визнано право дітей з порушеннями психофізичного розвитку на навчання в закладах загальної середньої освіти, що спричинило активізацію впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітній процес у нашій державі. Така ситуація зумовлює потребу розробки технологій інклюзивного навчання дітей різних нозологій у закладах загальної середньої освіти, визначення змісту та покращення організації діяльності педагогічного персоналу та всіх учасників освітнього процесу.

Важливість точного визначення вимог до професійної діяльності асистента вчителя закладах загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання забезпечуватиме окреслення стратегічних орієнтирів для удосконалення їх фахової підготовки та професійної самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема удосконалення освіти дітей із психофізичними порушеннями вже тривалий час розробляється у наукових роботах Е. Данілавічюте, А. Колупасової, С. Миронової, В. Синьова, М. Шеремет, та ін. Визначенню концептуальних засад інклюзивної освіти присвячені доробки М. Ворон, А. Колупасової, Н. Найди, Н. Софій, І. Ярмошук та ін. Основні проблеми реалізації інклюзивної освіти в Україні окреслено у публікаціях С. Альохіної, О. Заярнюк, А. Колупасової, Н. Матвеевої, І. Хозраткулової та ін. Міжнародне та українське законодавство щодо навчання осіб із особливими освітніми потребами проаналізовано А. Агабабян, Г. Давиденко, А. Колупасовою та ін. Проблеми професійної компетентності фахівців у галузі інклюзивної освіти підіймаються в роботах М. Захарчук, О. Кочерук, О. Мартинчук, І. Садової та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, не зважаючи на значущість отриманих науковцями результатів, проблема організації та змісту професійної діяльності асис-

тента вчителя закладу загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання залишається не вирішеною. Потребують уточнення і конкретизації вимоги до професійної діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі, а також особливості його взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є конкретизувати організаційно-змістовні особливості професійної діяльності асистента вчителя закладу загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія (дослівно від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у суспільному житті, і насамперед таких, що мають труднощі психофізичного розвитку. Цей процес передбачає розробку і застосування таких конкретних заходів, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті [2, с. 10].

Інклюзія базується на ідеї, що життя і побут людей із психофізичними розладами мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усього суспільства. Ця ідея відображена і закріплена низкою міжнародних правових актів: Всесвітньою декларацією прав людини (1948 р.), Декларацією про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларацією про права інвалідів (1975 р.), Конвенцією про права дитини (1989 р.), Всесвітньою декларацією про особливості впливу, захисту і розвитку дітей (1990 р.) та іншими документами, ратифікованими Україною.

Під інклюзивною освітою розуміють систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема, дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу [8, с. 12].

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами у закладах

загальної середньої освіти за рахунок застосування підходів до навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

Сучасний стан освіти дітей із психофізичними порушеннями в Україні характеризується постійним збільшенням кількості закладів загальної середньої освіти, в яких запроваджується інклюзивна форма навчання. Згідно зі статистичними даними Міністерства освіти і науки України у 2012-2013 навчальному році функціонувало 365 закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, у цих школах протягом навчального року освітні послуги для дітей із психофізичними порушеннями надавались у 841 класі з інклюзивною формою навчання і за останні п'ять років ця кількість істотно збільшилась. Таким чином, спостерігається позитивна тенденція щодо впровадження цієї форми навчання для дітей із особливими освітніми потребами в Україні [5, с. 1].

Проте, необхідно зазнати існування істотних перепон, щодо більш масового та якісного надання освітніх послуг для дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Це визначається, у першу чергу, недостатнім фінансуванням освітнього процесу, що перешкоджає ефективно забезпечувати спеціальні умови для дітей з порушеннями розвитку, залучати необхідну кількість асистентів учителів. Крім того остаточно не вирішеним залишається питання організації та змісту діяльності асистентів учителів, кола їх професійних обов'язків, особливостей взаємодії із учителями які також досить часто є неготовими до роботи в нових для них умовах [5, с. 2].

Інклюзивна форма навчання з метою ефективної реалізації навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи передбачає взаємодію вчителя та інших фахівців (асистента; спеціального педагога відповідного профілю: олігофренопедагога, тифлопедагога, сурдопедагога, ортопедагога; логопеда; психолога, соціального працівника, медичного працівника тощо), які входять до мультидисциплінарної команди [2, с. 17]. Залучення відповідних фахівців та визначення міри їх участі у процесі інклюзивного навчання визначається у кожному конкретному випадку та повинно забезпечуватись освітнім закладом.

Працюючи разом вчителі, асистенти, фахівці зі спеціальної освіти психологи, й інші спеціалісти можуть повною мірою зауважити всі особливості дітей із психофізичними розладами, узгодити свої дії, врахувати професійні поради один одного для забезпечення максимальної ефективності такої діяльності. Інклюзивна форма навчання передбачає залучення до освітнього процесу цілого ряду фахівців, проте безпосереднім і обов'язковим його учасником є асистент учителя. В нашій країні асистент вчителя це не допоміжний персонал, а висококваліфікований фахівець, який має відповідну фахову підготовку (принаймні рівень бакалавра) чи пройшов перепідготовку, позиціонується незамінним та рівноправним суб'єктом мультисуб'єктного процесу інклюзивної освіти.

У 2010 р. Класифікатор професій доповнено посадою асистента вчителя інклюзивного навчання та відповідними нормативними актами зазначено, що педагогічне навантаження асистента вчителя інклюзивних класів закладів загальної середньої освіти становить 25 годин на тиждень (з розрахунку 1 ставка на клас) [6]. Кількість учнів у класі з числа дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, слабозорих чи туговухих, легкою розумовою відсталістю тощо може бути не більше трьох та учнів із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, розладами аутистичного спектру, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках – не більше двох.

Також зазначимо, що тривалість уроків для учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах не відрізняється від тривалості уроків для інших учнів і становить: у перших класах – 35 хвилин, у других – четвертих класах – 40 хвилин, у п'ятих – одинадцятих класах – 45 хвилин. Тривалість додаткових корекційно-розвивальних занять становить 20-25 хвилин – індивідуальних та 35-40 хвилин – групових. Такі заняття визначені індивідуальною програмою розвитку дитини, проводяться вчителями-дефектологами і психологами навчального закладу та у разі потреби – додатково залученими фахівцями з якими навчальний заклад або відповідний орган управління освітою укладають цивільно-правові договори [4].

Постановою Кабінету міністрів України від 15.08.2011 №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» визначено, що асистент учителя забезпечує особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу в класах з інклюзивною формою навчання, бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами [7].

Серед посадових обов'язків асистента вчителя в класах з інклюзивною формою навчання зазначено, що він забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами наступним чином [3]:

- разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення;

- допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності;

- у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» регламентує наступні види діяльності асистента вчителя загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивною формою навчання [3]:

Організаційна:

- допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням;
- надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця;
- проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня;
- співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;
- забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці;
- веде встановлену педагогічну документацію.

Навчально-розвивальна:

- співпрацюючи з вчителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів;
- здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів;
- сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану;
- стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості;
- створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому.

Діагностична:

- разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учнів;

– оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

Прогностична:

– на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку.

Консультативна:

- постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу;
- інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня;
- дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;
- постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

У процесі професійної діяльності асистент вчителя навчального закладу з інклюзивною формою навчання не може:

- самостійно оцінювати навчальні результати учнів;
- самостійно планувати навчальний процес;
- самостійно вести урок;
- самостійно вносити зміни до навчальних завдань без попередньої консультації з вчителем;
- самостійно відбирати навчальний матеріал, методики та методи навчання;
- оцінювати діяльність іншого персоналу;
- самостійно змінювати індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Висновки і пропозиції. Процес впровадження в Україні інклюзивної форми навчання актуалізує проблему організації та змісту професійної діяльності усіх його учасників, і передусім асистента вчителя. Чітке визначення і конкретизація вимог до професійної діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі, а також особливостей його взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу сприятимуть підвищенню ефективності освіти осіб із психофізичними розладами.

Список літератури:

1. Заярнюк О.В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / О.В. Заярнюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 11. – С. 190-193.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія / А.А. Колупаєва. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 326 с.
3. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://autism.ua/zminylasia-stavka-asystenta-vchytelia-pro-posadu-vchytel-defektoloh/>.
4. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язках асистента вчителя» від 05.02.2018 № 2.5-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://autism.ua/zminylasia-stavka-asystenta-vchytelia-pro-posadu-vchytel-defektoloh/>.
5. Мартинчук О.В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання [Електронний ресурс] / О.В. Мартинчук. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/>.
6. Наказ № 90 від 01.02.2018 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 грудня 2010 року № 1205» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://autism.ua/zminylasia-stavka-asystenta-vchytelia-pro-posadu-vchytel-defektoloh/>.
7. Постанова Кабінету міністрів України від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-p/ed20110815>.
8. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / [А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.

Мороз Л.М.

Сумской государственной педагогический университет
имени А.С. Макаренка

ОРГАНИЗАЦИОННО-СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АССИСТЕНТА УЧИТЕЛЯ УЧРЕЖДЕНИЯ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ С ИНКЛЮЗИВНОЙ ФОРМОЙ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье конкретизированы организационно-содержательные особенности профессиональной деятельности ассистента учителя учреждения общего среднего образования в условиях инклюзивного обучения. Уточнены требования к профессиональной деятельности ассистента учителя в инклюзивном классе, что поможет обозначить стратегические ориентиры для усовершенствования их профильной подготовки и профессиональной самореализации.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, учреждения общего среднего образования, инклюзивная форма обучения, профессиональная деятельность, ассистент учителя.

Moroz L.M.

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

ORGANIZATIONAL AND SUBSTANTIVE ASPECT OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF ASSISTANT TEACHERS OF GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTION WITHIN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL FORM

Summary

The organizational and substantive features of the assistant teacher's professional activities of the secondary educational institution within an inclusive education are concretized in this article. The requirements for the assistant teacher's professional activities in the inclusive class are specified, which identifies strategic objectives for the improvement of their professional training and professional self-realization.

Keywords: children with special educational needs, educational institutions, inclusive educational form, professional activity, assistants.